

MIQUEL CURA MORERA — JOSEP CASTELLS CAMP

Les Ceràmiques a vernís negre de Porqueres.

El jaciment de Porqueres es troba sobre el marge occidental de l'estany de Banyoles, a la comarca de Besalú. Les excavacions iniciades a partir de 1942 per diversos organismes (1) científics demostren les seves immill-lorables condicions d'habitat, podent-se comprovar en ell, un llarga reutilització per part de l'home, ja des de mitjans del II mil-lenari abans de l'Era.

Entre els molts diversos materialsa apareguts en aquets jaciment arqueològic i que es conserven en el Museu del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, me-reixen especial interès les ceràmiques a vernís negre, que motivan el present treball i que a continuació descrivim.

A) Ceràmiques àtiques a vernís negre

P.1 KYLIX de peu baix, amb petita motllura sobre aquets. Restaurat en la vora i nanses. Vernís negre brillant de bona qualitat. Pasta lleugerament rosada, fina i compacta.

En el seu interior presenta quatre palmetes impreses lligades entre elles, i rodejades per un triple cercle d'estries. En el fons exterior, cercles concèntrics de pintura negra.

Diàmetre de la boca, 150mm.: diàmetre del peu, 75mm.: alçada, 46mm. Portava com a referència l'etiqueta p-4 (lam. I,A).

P.2 Fragment de la base d'una PATERA de la forma 21 de Lamboglia, de peu alt i lleugerement convexa per la seva cara externa. Vernís negre d'excel-lent qualitat. Pasta rosada, fina i ben conservada.

Presenta una decoració interna de palmetes impreses de bon estil i lligades entre elles, combinat amb una orla d'ovals. En el fons exterior dos cercles de pintura negra sobre reserva.

Diàmetre del peu, 88mm. No portava número d'inventari. (Lam. I,c)

P.3 Fragment corresponent al fons d'una PATERA de la forma 21, o a un KYLIX de peu baix. Vernís i pasta d'iguals característiques tècniques a les dues peces anteriorment descrites.

Presenta una decoració de petites palmetes impreses i lligades, combinades en dues orles d'ovals.

No portava ñmero d'inventari.

Aquestes tres peces vénen a representar les ceràmiques més antigues a vernís negre del jaciment, formant elles un petit lot homogeni que abarcaria des de finals del segle V a les primeres dècades del segle IV abans de l'Era, segons els paral·lels establerts per Lamboglia (2) i G. Trias (3).

Així doncs aquestes peces correspondrien junt amb les ceràmiques de tipus Saint Valentin (4) i de «Figures roiges» aparagudes en el jaciment, el reflexa del període de prosperitat comercial atenienso que establert sota les directrius polítiques de Pericles (469-429) inicià la recerca de nous mercats sobre el món barba-renc de la Mediterrània, i que sens dubte tindria en la polis d'*Emporion* (Empúries) el focus principal de difusió vers l'interior de les terres catalanes.

B) Ceràmiques precampanianes, protocampanianes i Campanianes A.

P.4 Fragment de KRATERA, corresponent a la forma 40 de Lamboglia. Vernís negre de tonalitat blavenca de bona qualitat. Pasta de color rogenca i textura porosa.

Presenta una decoració de pintura blanca, per desgràcia bastant perduda, que forma una garlanda de fulles d'olivera.

Diàmetre de la vora, 160mm. No presenta número d'inventari.

P.5 PLAT, dels anomenats «per peix». Forma 23 de Lamboglia. Vernís negre mate però de tonalitat blavenca i de bona qualitat.

Pasta taronja i de textura irregular.

Diàmetre de la vora, 230mm.; diàmetre del peu, 120mm.; alçada, 50mm. No porta número d'inventari.

P.6 PLAT «per peix». Forma 23. La seva vora es doblega en secció triangular cap a baix. Vernís negre mate de qualitat inferior, comprovant-se les marques digitals del terrissaire junt al peu. Pasa de color ocre i porosa.

Diàmetre de la vora, 230mm.; diàmetre del peu, 80 mm; alçada, 44mm. Inventariada amb les sigles 30-B-L.

P.7 PLAT «per peix». Forma 23 variant de petit tamany. Vernís negre compacte de bona qualitat. Pasta rogenca i de textura porosa. Diàmetre de la boca, 170mm.; diàmetre del peu, 70mm.; alçada 40mm. Signatura 30-A-b. (Lâm. I, b).

P.8 PLAT «per peix». Semblant a l'anterior, però en el centre de la cassola presenta una secció convexa. Vernís negre mate, mal repartit, quedant excent d'ell la part del peu. Pasta rogenca i de textura irregular.

Diàmetre de la vora, 168mm.; diàmetre del peu, 62mm.; alçada 47mm. Sigles d'inventari 30-A-7.

P.9 PATERA de la forma 25 de Lamboglia, amb peu alt i recta. Vernís negre mal repartit que presenta tonalitats brillants, però que es desprèn fàcilment. Pasta rosada clara i porosa.

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

Decora el seu fons intern, una roseta en relleu, fragmentada, que originàriament tindria de set a vuit pètals.

Diàmetre de la boca, 148mm. Diàmetre del peu, 50mm.; alçada, 50mm. No presenta número d'inventari.

P.10 PATERA. Forma 25. Vernís negre amb alguna irisació, que vers la seva part inferior s'envermelleix. Pasta rosada i compacta.

Decorada per una roseta de vuit pètals estilitzats separats entre ells per petits botons, tota ella és en relleu.

Diàmetre de la boca, 136mm.; diàmetre del peu, 48mm.; alçada 55mm. Sigles P-50.

P.11 PATERA. Forma 25. Es desconeix la qualitat del sue vernís ja que la peça restaurada fou recoberta d'un engob sintètic.

Presenta una roseta de vuit pètals en relleu.

Diàmetre de la boca, 144mm.; diàmetre del peu, 50mm.; alçada, 53mm. No porta sigles d'inventari.

P.12 PATERA. Forma 25. Vernís negre i que es desprèn fàcilment. Pasta rosada i porosa.

Decorada per una roseta en relleu de sis pètals.

Diàmetre de la boca, 130mm.; diàmetre del peu, 45mm. Alçada 55mm. No porta número d'inventari.

P.13 PATERA. de la forma 25. Vernís negre-grissenc amb moltes irisacions de tipus metàl·lic. Pasta clara i de textura porosa.

Decorada amb una roseta de sis pètals amples i petits botons entre ells, tota ella es troba en relleu.

Diàmetre de la boca, 147mm.; diàmetre del peu, 46mm, alçada, 57mm. No porta número d'inventari.

P.14 PATERA. Forma 25 amb peu alt i oblic. Vernís negre amb irisacions. Pasta regenca porosa.

Presenta l'igual que les anteriors peces, una roseta en el seu fons intern, de sis pètals en relleu.

Diàmetre de la boca, 135mm.; diàmetre del peu, 56mm.; alçada 55mm. No té número d'inventari.

P.15 Fragment de PATERA, de la forma 27 de Lamboglia. Sols es conserva part del seu peu. Vernís negre de bona qualitat, però de tonalitat mate. Pasta grogenca i de textura compacta.

Presenta una decoració de tres palmetes en relleu (fragment totes elles) que enmarquen un cruciforme amb el cartell IWN.C.

Diàmetre del peu, 82mm. No porta cap sigla. (Là. I, E).

P.16 Fragment de PATERA. Forma 27. Vernís brillant, mal repartit que per l'exterior envermelleix. Pasta rogenta i porosa.

El fragment sols conserva dues palmetes en relleu rodejades per una banda d'estries.

Diàmetre del peu, 87mm. No té número d'inventari.

P.17 PATERA de la forma 27 de Lamboglia. Peu alt i lleugerament resta per la seva cara externa. Vernís negre amb reflexes metàl·lic, però que es desprèn fàcilment. Pasta clara i porosa.

Presenta en el seu intern una decoració de tres palmetes en relleu, estampades sobre dues bandes d'estries.

Diàmetre de la boca 196mm.; diàmetre del peu, 80mm.; alçada, 67mm. No porta número d'inventari. (Lám. I.D).

P.18 PATERA de parets obliqües. Forma 28 de Lamboglia. Recoberta per un engob sintètic en el moment de la seva restauració, que emmascara la qualitat del vernís. La pasta sembla ésser roja i porosa.

Decorada per quatre palmetes en relleu, i rodejades per una orla de petites estries.

Diàmetre de la boca, 118mm.; diàmetre del peu 38mm.; alçada 35mm. Porta les sigles 30-A-5.

P.19 PATERA de parets obliqües. Forma 28. Vernís negre-grisenc, mal repartit quedant el seu peu excent de vernís. Pasta grisa i textura compacta, però segurament ocasionada per l'excés de coccio de la peça.

Decorada per tres palmetes en relleu rodejades per una banda d'estries.

Diàmetre de la boca, 130mm.; diàmetre del peu, 50mm. alçada, 46mm. Número d'inventari P-3.

P-20 PATERA de parets obliqües. Forma 28. Semblant a l'interior. Vernís negre amb irisacions. Pasta rogenca i porosa.

En el seu fons, presenta en l'actualitat tres palmetes en relleu, però originàriament deurién ésser quatre.

Diàmetre de la boca, 140mm.; diàmetre del peu 57mm.; alçada 50mm. No porta sigles d'inventari.

P.21 PATERA de parets obliqües. Forma 28. A l'igual que moltes d'altres peces es tova aquesta recoberta per l'engob sintètic, que impedeix donar la qualitat del seu vernís.

Presenta en el fons quatre palmetes en relleu de bon estil col·locades simètricament i rodejades per tres orles d'estries.

Diàmetre de la boca, 183mm.; diàmetre del peu, 78mm.; alçada 70mm. Porta sigles P-6 i S.P.277.

P.22 TASSA corresponent a la forma 31 de Lamboglia. Vernís negre mate mal repartit que envermelleix la seva part inferior. Pasta rosada i porosa.

En el seu interior i junt a la vora una estreta banda de pintura blanca.

Diàmetre de la boca, 198mm.; diàmetre del peu 60mm.; alçada 88mm. Referència P-51.

P.23 TASSA Forma 31. Vernís grisenc amb gran brillantor metàl·lica, presentant acusades marques del torn de la seva superfície interior. Pasta rosada i textura compacta.

En la seva superfície interna presenta dues bandes de pintura blanca entre les quals en tres llocs simètrics de la peça és presenta una decoració també amb pintura de punts escalonats.

Diàmetre de la boca, 190mm.; diàmetre del peu, 72mm.; alçada 103mm. No porta número d'inventari.

P.24 TASSA. Forma 31. Coberta com altres peces, per l'engob sintètic. Pasta rogenca i porosa.

En el seu interior i junt a la vora una banda de pintura blanca molt perduda.

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

Diàmetre de la boca, 154mm.; diàmetre del peu, 58mm. Alçada 83mm. No porta número d'inventari.

P.25 COPA de la forma 49 de Lamboglia. Vernís negre mate, quedant el seu peu excent. Pasta rogenca-amarronada i compacta.

En el seu interior porta una banda junt a la vora de pintura blanca.

Diàmetre de la boca, 95mm.; diàmetre del peu, 45mm.; alçada 77mm. No porta nombre d'inventari. (Làrn. I,F).

Aquest conjunt de vintidues peces, formen una amplia cronologia que abarca uns dos-cents anys (350-150 a. de l'Era). Tradicionalment aquest conjunt quedaria emmarcat per dos grans grups establerts per Lamboglia (5): el de la «precampaniana» del segle IV, i el de les «campanianes A» dels segles III-II. No obstant, avui en dia, en l'abans de la ciència arqueològica, ha estat possible establir la coexistència d'unes produccions terrissaires occidentals, que semblen tenir el seu apogeu de producció entre els anys 300-225, és a dir, algunes dècades abans de l'arribada massiva de les «campanianes A» (250-150 a. l'Era); aquets lot més antic i després contemporani a les produccions italianes, se li ha donat el nom de ceràmiques «protocampanianes».

Les ceràmiques anomenades «precampanianes», corresponen a aquelles produccions suditàliques de la Magna Grècia, influenciades directament per les produccions àtiques i que a principis del segle IV començaran a supplantar en els mercats de l'Occident a les ceràmiques d'Atenes. Quedarien representades en el jaciment de Porqueres per les formes 23 (p-5, p-6) i el fragment de kràtera p-4.

Important problema de filiació i localització de tallers ceramístics, correspondria al lot de les «protocampanianes», ja hem posat que a elles cal identificar-les com produccions occidentals-, sembla probable que a l'antiga *Rhode* (Roses), va existir un important taller ceramístic que desperdigà els seus productes per les terres catalanes (6). E. Sanmartí (7) a qui es deu l'estudi de les possibles produccions d'aquest taller, assenyala com a característic d'ell les peces en tres palmetes estampades sobre les orles d'estries, tal com apareixen a la peça p-17 (Làrn. I,D).

Un altre taller important en aquest moment i representat a la vegada en el nostre conjunt, seria la p-15, taller dit de *Nikia i ion.c.*, caracteritzat pel seu segell cruciforme emmarcat per quatre palmetes molt característiques. Estudiats aquest conjunt per Solier, (8), aquest s'inclinava a donar-li una cronologia de finals del segle III, així com la seva possible filiació a terres catalanes. (9).

Dins les formes del lot de les «protocampanianes» restarien les petites pàteres de la forma 25 (p-9 a p-13), els plats per peix, forma 23, de petit tamany en paral·lels a Enserune i Empúries (p-7, p-8), i la peça p-19, que en tres pelmetes recorda molt a les produccions de Roses.

El tercer conjunt, les «campanianes A» peces caracteritzades pel seu vernís, pasta i la forma obliqua dels seus peus, quedarien representades per la p-14, la majoria de les peces de la forma 28 (p-18, p-20, p-21); les tasses sense nanses, forma 31, que encara presenten pintura blanca pròpia de les produccions de l'Apulia; i la p-25. Totes aquestes peces correspondrien a produccions de finals del segle III i perdurarien a tot el llarg del segle II abans de l'Era.

C) Ceràmiques Campanianes B.

P.26 TASSA de parets còncaves. Forme 2 de Lamboglia. Vernís negre de qualitat inferior, mal repartit que algunes zones agafa tonalitats grisenques. Pasta groga un xic taronjada i textura compacta.

Diàmetre de la boca, 116mm. diàmetre del peu, 80mm.; alçada 49mm. No portava número d'inventari.

P.27 Fragment corresponent a un PYXIS, assimilable a la forma 3 de Lamboglia. Vernís negre mate. Pasta grogenca.

En el seu fons extern presenta un grafit ibèric, de la lletra *a*.

Diàmetre del peu, 74mm. No presenta sigles d'inventari.

P.28 Fragment de la base d'un PYXIS. Forme 3. Característiques tècniques iguals a les del fragment anterior.

Presenta un grafit ibèric: *s-e*.

P.29 Part superior d'un vas de peu alt o SUPORT. Forma 4 de Lamboglia. Vernís negre mate. Pasta grogenca.

Presenta un cercle incís en la seva cara superior.

Diàmetre de la seva superfície superior, 107mm. No porta número d'inventari.

P.30 PLAT, corresponent a la forma 5 de Lamboglia. Vernís negre mate, mal repartit vers la seva part inferior. Pasta grogenca clara i de textura flonja.

Presenta una decoració en el seu fons intern d'una ampla banda de petites estries tractades a la rodeta i emmarcades per dues línies incises.

Diàmetre de la vora, 222mm.; diàmetre del peu, 70mm.; alçada 34mm. No presenta sigles d'inventari.

P.31 Fragment incomplet de PLAT, forma 5/7. Característiques tècniques iguals a l'anterior.

Presenta un grafit ibèric en la seva superfície exterior: *ti-n-ki*.

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

No presenta número d'inventari.

P.32 TASSA de parets convexes. Forma 8. Recobert per l'engob sintètic de la seva reconstrucció.

En el seu fons intern un cercle de petites estries tractades a la rodete, i en el seu fons extèn un grafit ibèric: *a-ki*.

Diàmetre de la boca, 175mm.; diàmetre del peu 65mm.; alçada 65mm. Porta una etiqueta amb les sigles SP 276/36B9.

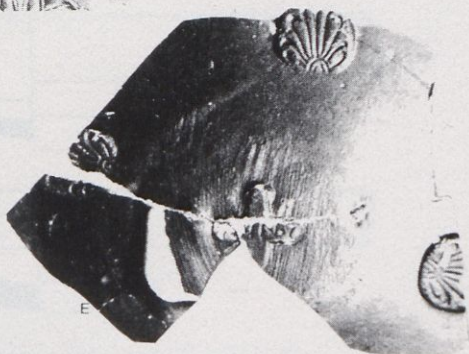
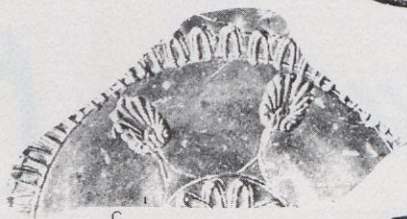
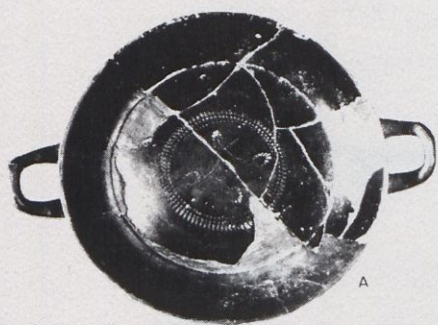
Les formes 3,4,i 5 de Lamboglia, provenen ja de models de la «campaniana A» i perduren a tot el llarg del segle I; però les formes 2 i 8, no apareixen fins en un moment tardà del segle II, tal com sembla demostrar-ho fins al moment les troballes del peci del Gran Congloué, datat a partir del 150 abans de l'Era, on es presenta la forma 8, amb idèntiques característiques a les de la peça P-32.

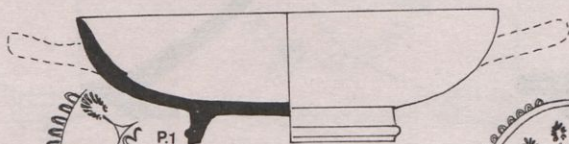
Quines conclusions podem extreure de l'estudi d'aquestes peces que acabem d'esmenar?

Tant les peces de figures roses, com les de vernís negre àtiques i les «precampanianes» que abarquen tot el segle IV, presentarien el 31'5% de les importacions sobre aquets jaciment; les «protocampanianes» i «campanianes A» del segle III i primera meitat del II, serien el 63% de les qual cosa no és extraordinària atenent-nos al caràcter occidental de les «protocampanianes » i al llarg temps durant el qual la «campaniana A» fou fabricada i exportada cap a l'Occident. Pel que fa a la «campaniana B», aquesta quedaria reduïda al 31'5% restant, disminució que no resulta estranya, ja que la romanització, tendeix a agrupar les poblacions cap a la formació de grans ciutats, i els antics nuclis quedant reduïts a petites explotacions de tipus agrícola que preconfiguraran la posterior creació de les «vil.lae».

Notes

1. L. PERICOT, J. Mª COROMINAS, M. OLIVA, F. RIURO Y P. DE PALOL. *La labor de la Comisaria Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Gerona durante los años 1942 a 1948*, en Informes y Memorias de la Comisaria General de Excavaciones Arqueológicas, n° 27, Madrid 1952, p. 146-147.
2. LAMBOGLIA, *La ceramica «precampana» della Bastida*, en Archivo de Prehistoria Levantina, vol. V. Valencia 1954, p. 105-139.
3. G. TRIAS DE ARRIBAS, *Cerámicas griegas de la Península Iberica*, tomo I, Valencia 1967, p. 237-239.
4. J. MALUQUER DE MOTES, *Cerámica de Saint-Valentin en Ullastret (Gerona)*, en Miscelanea Arqueológica, XXV Aniversario de los Cursos de Ampurias, t. I, Barcelona 1974, p. 411-437.
5. N. LAMBOGLIA. *Per una classificazione preliminare della ceramica campana*, Atti del I Congresso Internazionale di Studi Liguri, Bordighera 1952.
6. Ja en el període d'excavació a la ciutadella de Roses, de 1963-64, es localitzaran diversos fragments de ceràmiques a vernís negre de coccio defectuosa, que auguraren la possibilitat d'existència d'un forn ceràmic. En la 5ª campanya, a finals de Juny de 1967, en les excavacions empreses per M. Oliva i un grup d'estudiants de Barcelona, es localitzà un forn ceramístic, però davant la impossibilitat d'aconseguir la seva conservació, fou de nou tapat, restant aquest moment inèdit.
7. E. SANMARTI-GREGO. *L'atelier des potiers a trois palmettes radiales et quelques productions connexes*, a Journées d'études de Montpellier sur la céramique campanienne, *Archeologic en Languedoc*, n. 1, 1978.
8. Y. SOLIER, *Note sur les potiers pseudo-campaniens Nikias et Ion*, en Revue Archeologique de Narbonnaise, II, 1969, p. 29-48.
9. En les excavacions d'Ullastret, sobre una ceràmica local es presentà una marca cruciforme idèntica a les de Nikia o de IWN.C.

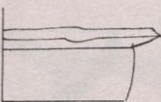

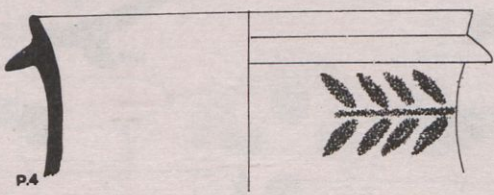
P.1

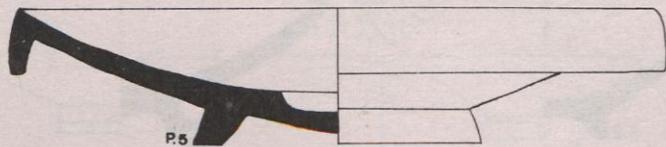
P.2

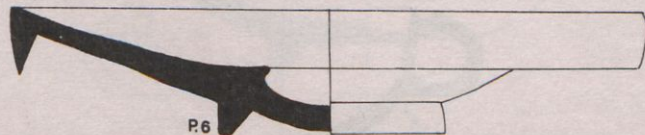
P.3

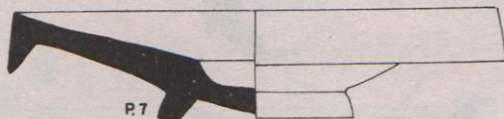
P.4

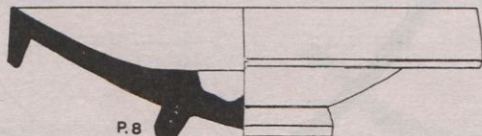
P.5

P.6

P.7

P.8

